

TÁRCSA.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁBÓL.

A Magyar Tudományos Akadémia hadtudományi bizottsága évváró ülését *Hollán Ernő* altábornagy elnöklete alatt december hó 14-ikén tartotta.

Az ülésen *Rónai Horváth Jenő* százados előadó előterjesztette a bizottság munkálkodásáról és az akadémiai dotatio fölhasználásáról szóló jelentéseket, valamint a bizottság 1892. évre szóló költségvetését.

A jövő évre a bizottság folytatja a Hadtörténelmi Közleményeket, mely eddig oly szép sikert ért el, kiír újból hadtörténelmi pályakérdést, kiadja Szécsi Mór munkáját az 1866. évi háborúról, s tovább működik a Hadtörténelmi Múzeum létesítésén, hogy az a millenium ünnepére valóssággal létrejöjjön.

Vége lépéseket tesz arra nézve, hogy ugyancsak a millenium megünneplésére vagy a «honfoglalás katonai története», vagy «a magyar nemzet ezeréves hadi krónikája» megírassék.

Mindez ügyekről a jövő füzetben közlendő jegyzőkönyv részletesebb adatokat fog tartalmazni.

A hadtörténelmi pályázatot azonban már most is, és pedig a következőkben közöljük:

A hadtudományi bizottság pályázata egy hadtörténelmi esemény történelmi vagy katonai leírására:

Pályázat.

1. Kívántatik a magyar hadtörténelem valamely nevezetesebb eseményének önálló leírása.

A dolgozat tárgya választható a mohácsi vész előtti vagy utáni időszakból (1815-ig), de az utóbbi esetben feltétel, hogy a cselekmény magyar csapatok által, vagy magyar földön hajtatott végre.

A földolgozás lehet vagy *történelmi*, amikor is szükséges, hogy ez levéltári kutatásokon, lehetőleg eredeti kútfőkön alapuljon, vagy az eseményre valamely irányban új világot vessen, illetőleg azt rekonstruálja, — vagy lehet *katonai*, mely már ismert és nyomtatott kútforrásokra támaszkodik ugyan, de a tárgyat a katonai szaktudomány szabályai szerint kritikailag dolgozza föl. A dolgozat 4--5 nyomtatott ívnél többre nem terjedhet.

2. A munka jutalma *300 frank aranyban*, mely az aránylag legjobb, de irodalmi színvonalon álló pályaműnek adatik ki; a munka ezenfelül — a folyóiratban való közzététele után — a szokásos tiszteletdíjban is részesül.

3. A pályaművek idegen kézzel, tisztán és olvashatóan írva, lapszámozva s egy a szerző nevét, állását és lakóhelyét rejtő, jeligével ellátott pecsétetes levélke kíséretében, a bizottság előadója: *Rónai Horváth Jenő* honvéd százados címére (Pozsony, Apácza pálya 13. szám) *1892. május hó 15-éig* küldendők be.

4. Álnév alatt pályázóknak a jutalom nem adatik ki.

5. A jutalomban nem részesült, de megdicsért vagy közlésre alkalmasnak osztályozott pályaművek a rendelkezésre álló tér arányában szintén közöltetnek, míg a többiek jeligés levélkéi bizottságilag elégettetnek, a kéziratok pedig a hadtudományi bizottság levéltárába tétetnek.

6. A jutalomra a hadtudományi bizottság tagjait kivéve, bárki pályázhat.

7. A pályázat eredménye 1892 július 1-én fog közzététetni.

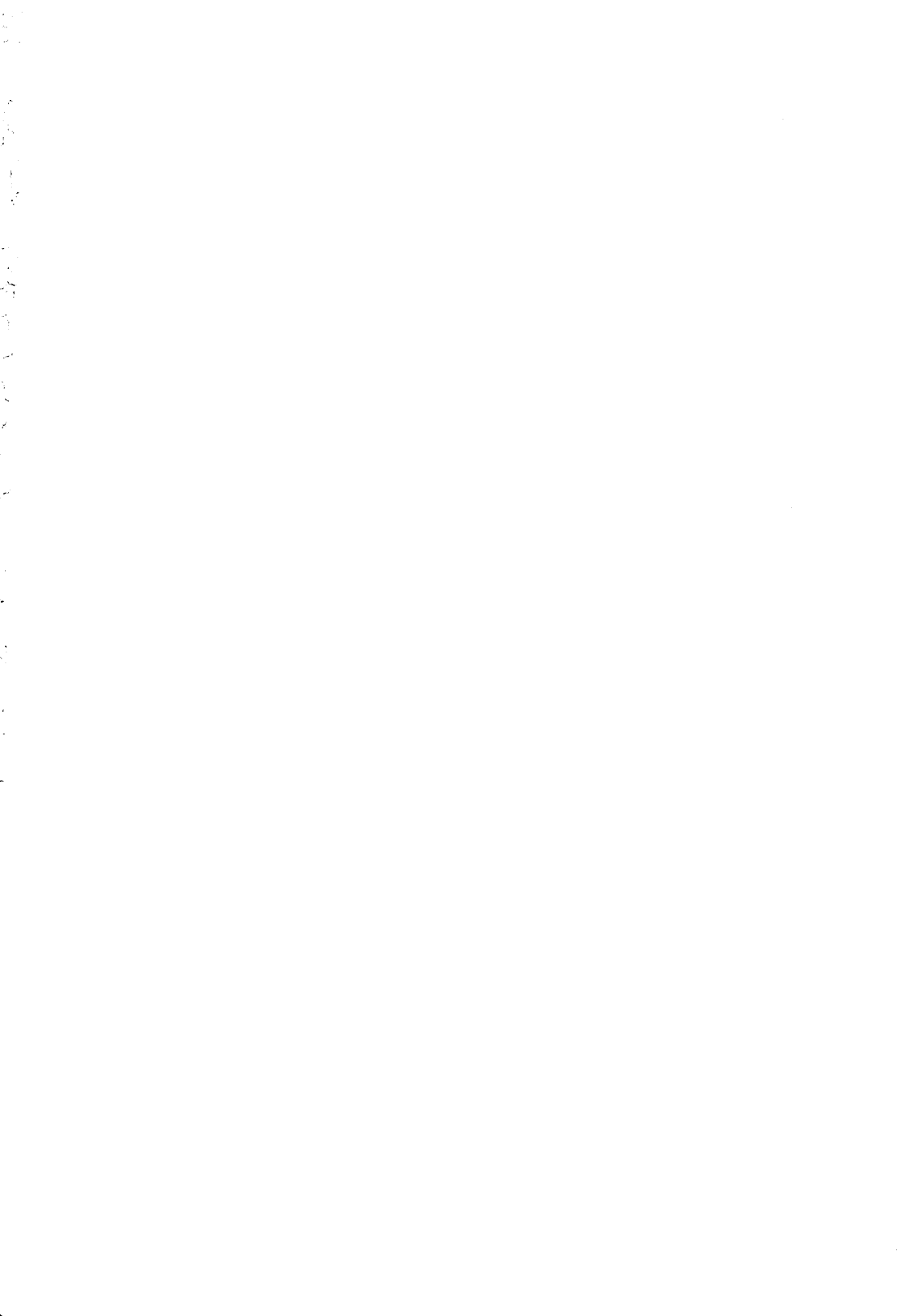
HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

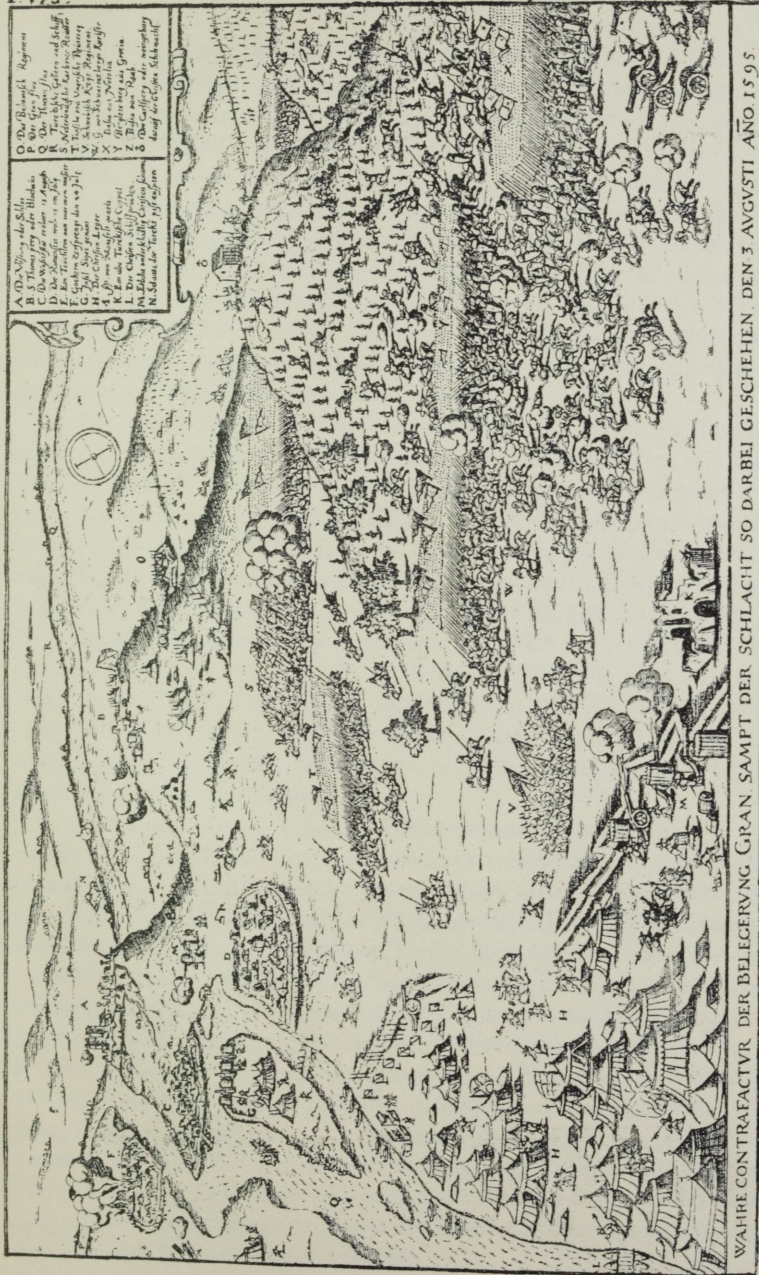
Gróf Esterházy Antal török fogsága, 1698. A Márványtenger mellett, a hazánk történelmében bús emlékekkel hangzó Rodostó kies város dombos területén, nem messze a tengerparttól, házak között, emelkedésen áll a görögök *Panajia Reumatocratissa* nevű temploma. Egyszerű, igénytelen épület, mely mégis a *szent szűznek*, a *források királynőjének* büszke nevét viseli. Három történelmi nevezetességű magyar főúr hamvai nyugosznak talapjában, szép, nagy fejemárvány

Geometrischer Grundt vnd Abriss der gegent des Closters St. Gottharden an der Raab in
 Nider Hungarn Allwo der Christl. Armeen vnd Türckisches Heer vnterm Comādo des Gross
 Veziers, sambt dem Memorabilen Pressen zwischen beiden theilen vor gangen, vnd die Christen
 die Türckische Furie auß gehalten haben so geschehen den 1. Augusti Anno. 1664.

A SZT.-GOTTHÁRDI
 CSATA
 1664. AUGUSZTUS 1-ÉN.

WAHRE CONTRAFACUR DER BELEGERUNG GRAN SAMPT DER SCHLACHT SO DARBEI GESCHEHEN DEN 3 AVGVSTI ANO 1595

ESZTERGOM OSTROMA 1595-BEN, ÉS AZ ESZTERGOMI CSATA 1595. AUGUSZTUS HÓ 4-ÉN.

kőlapfedte sírokban. Közülök a templom keleti hosszfalának a déli ke-resztfallal érintkező sarkánál levő sírkő felirata elmondja, hogy itt *Galánthai Gróf Esterházy Antalnak*, gr. Esterházy Ferencz és gr. Thököly Katalin fiának, (tehát gr. Esterházy Miklós nádor unokájának, herczeg Esterházy Pál nádor és Thököly Imre fejedelem unokaöccsének), Komárom vármegye főispánjának, Pápa vára főkapitányának, II. Rákóczi Ferencz erdélyi fejedelem és a magyarországi szövetkezett rendek hadai tábornagya s dunántúli vezénylő-tábornokának stb. hamvai pihennek; a ki is fejedelmi urát a bujdosásba önként követvén, Rodostón az 1722-ik év augusztus 10-ikén a keleti pestisnek áldozatul esett, életének 46-ik esztendejében. A sírkövet állíttatta halás kegyelete jeléül egyetlen fia, gr. Esterházy Bálint, francia huszár-ezredes.

Ez a sírkő a véghatárköve a vitéz férfiú sokat hánya ott életpályájának; de van a török birodalomban még egy másik kőfelirat is, a mely, bár más időkből, szintén az ő nevét hirdeti. Ha a sztambuli híres *Hét-torony*, a Jedikulé, - - e hajdani előkelő állami és hadifoglyok szomorú börtönének — omladozó épületeit s az egyes tornyok falaiba a bennök raboskodott foglyoktól vésetett feliratokat vizsgáljuk: a bejáratától balra, a második torony egyik símára csiszolt sarokkővén ezen, már rongált, de még kibővízhető felirat ötlük szemünkbe: COMES ANTONIUS ESTERHASY CAPITANEUS CAPTUS IN CAMPO THÖMÖSVÁR A. 1698. DIE 19. SEPT. ELIBERATUS OCCASIONE INITAE PACIS ANNO 1699. DIE 13. APR. (Gróf Esterházy Antal kapitány, elfogatott a tömösvári mezőben 1698. évi sept. 19-kén, kiszabadított a békekötés alkalmából 1699. ápril 13-ikán.)

Esterházy Antal tehát a Héttoronyban raboskodott, — nem valami sokáig. Előkelő főúri származásának tulajdonítható, hogy a török fővárosba s a Jediculébe vivék; szerencséjére, innét a Karlóczán 1699. január 26-ikán létrejött békeszerződés hamar kiszabadítá. Fogságba pedig a feliratban jelzett napon olyképen került, hogy midőn a császári seregek megtudván, hogy a törökök télire nagy élelmi szállítmányt szándékoznak Temesvárra bevinni: ezt meggátolandók, kimentek lesekre s amazoknak útját elállák. De viszont meg a várban levő török és Thököly-féle kurucz lovasok is kitörvén övéiknek támogatására, — ily módon a császáriak két tűz közé jutottak; sokakat levagdaltak közülök, a magát hősiessen védő fiatal Esterházy Antal pedig — mint látni fogjuk: öt sebbel — elfogatott, s csakis annak köszönhető életben maradását, hogy Thökölynek egy jószívű ezeres-kapitánya (a később Rákóczi alatt 1705 vége felé Erdélyben elesett) *Szapannos Mihály* temesvári szállására viteté s gondos ápolásban részelteté a grófort, fejedelme nővérének fiát.

Esterházy Antalnak ifjúkorából több levele maradt fenn a gróf Csáky-család szépes-mindszenti levéltárában, gr. Csáky György tábornok utódainál; ennek neje ugyanis br. Ebergényi László híres huszárgenerális leánya vala, Esterházy Antal pedig Ebergényinek fiatalkori víg czimborája. Antal úr 1676-ban születvén, 1698-ban még csak 22-ik évében járt: de mint a nádor unokaöccse, mint dúsgazdag és vitéz magyar mágnás, már ekkor huszárszázadosi ranggal bírt gr. Kollonics Ádám tábornok ezredében, melynek Ebergényi volt az ezredese; 1698 febr. 13-ikán Sopronyból vidáman ír ennek, ki sopronymegyei falusi jószágán pihen vala téli szálláson, hogy majd meglátogatja nem sokára: «Szívem vígasztaló, személyem személyed által vídámító, kedves, és engem gyönyörködtető sógorkám, Laczkócskám, — szolgálatomat igaz szível Kglmednek!» Ilyen cifrán kezdi; azután elmondja, hogy gr. Esterházy Mihály úrnál, «több cavallérokkal együtt mulatozván, jóemlékezettel voltunk felőled, ittam is egészségedért nem egy, sem két pohár bort, — édes kedves sógorkám». Sietni fogok látogatásodra; «vasárnapra, ha nem elébb is, udvarlok Kglmednek. Innend szándékoztam Andrassy Pálhoz (1703. gyalog ezredes; utóbb kurucz tbk.) mennem s onnan Esterházy Dániel úrhoz (ekkor kir. ezredes, utóbb kurucz altbgy.), úgy történhetik, hogy vele együtt compareálhatok. Melyhez alkalmaztatván magadat, egyebet se cselekedjél, hanem jó szívvél láss, — kibem kétségem sincsen,» stb. Mindvégig ily bizalmas, víg, tréfás levél. — 1698. martius 19-ikén pedig, épen a táborba indulás előtt, bátyja Esterházy Dániel peresznyei kastélyából arról tudósítja Ebergényit a fiatal Antal gróf, hogy őt gr. Kollonics tbk. és ezredtulajdonos *örnaggyggyá lépteté elő*, a mihez persze, a k. k. Hof-Kriegsrath megerősítése kellett még. «Méltóságos Generális Uram méltóztatván az *Oberst-Wachmaisterséget nekem conferálni*, erre nézve sietek. Adio, adio, — kedves sógorkám, isten hozzád!... Jó pajtásod leszek majd e jövő campániában».

Hanem ez a campánia (táborozás) nagyon szerencsétlen véget ért szegény fiatal Esterházy Antalra, a ki aztán balsorsát *magá írja le*, sajgó sebekkel gyötörödvé, temesvári kórágyában, ezredesének, Ebergényinek. És ez a levél az, melyet, mint a régi magyar vitézség emlékjelét közölni akarunk:

«*Tömösrár, 1698. I-ma Octobris*» a kelet, «*Gróff Eszterházj Antal m. k.*» az aláírás. A szövegnek csak a lényeges részeit adjuk, czímzést stb. mellőzve:

«Az Kglmed levelét nagy vígasztalással vettem, tapasztalván abban is hozzám való szép affectióját. — Én eddig is kívántam vala levelemmel megudvarolnom: de az *súlyos sebeim miatt* az szót is alig tehettem. *Egy*

lövés ragyon az jobb rékonyomon, — azon által is mene a lövés. Másik lövés van az jobb karomon: abban még benne ragyon az golóbiés. (Mégis sajátkezűleg írja alá a jelen levelet.) Egy hegyes-tőrrel (dragon) való szúrás az hasamon, — az fejemen két helyett pallossal való vágás ragyon. Istennek légyen hála, — mindazokból is reméllem rövidnap alatt kigyógyulásomat,¹⁾ noha mostanában az kötözésnek alkalmatosságával nem kerés kínokat köll szenvednem. — Az bagázsíamat küldje haza Eszterházy Gáspár uram. Az pohárnokomat és Szarka inasomat (nemes apród) recommendálok addig Kglmednek, maga mellett tartatván addig, míglén Isten szabadulásomat adja». Több magán dologról emlékezik meg és intézkedik, azután így végzi: «Más egyéb ajándékkal nem kedveskedhetem Kglmednek, hanem Szappanyos Mihály kapitány uram jóakarattal, — az kinek is házánál itten ragyok, — egy pipával, pipaszárral együtt, melyet Mélt. Generális Pálffy János Uram kezébe küldtettem, — kérem, vegye jó néven.»

Íme ez a levél, a leghitelesebb forrásból eredve, a legjobban világosítja meg Esterházy Antal sebbe esésének s elfogatásának történetét és mint ilyen, nem érdektelen adalék hadtörténetünkhöz. Legközelebbi levelét Ebergényihez már csak török rabságából kiszabadulása és hazájába visszatérte után, 1700. nov. 11-ikén írja, saját várából, Páparól tudatván, hogy «Győrből én ma szerencsésen ideérkeztem. Mivel azért Kglmed parancsolatja szerint mostanság meg nem indulhatok az regimenthez,²⁾ míglén reudben nem hoztam dolgaimat:» két heti szabadságidőt kér erre, melynek elteltével minden bizonynyal sietve bevonúl az ezredhez. — Esterházy 1703-ban kir. ezredessé lón maga is. és lovas ezredet kapott; de a következő évben a dunántúli nemességgel együtt Rákóczi Ferencz fejedelem hívségére állván, ennek tábornokává neveztetett ki.

Thaly Kálmán.

*Montecuccoli Rajmond gróf tábornagy jelentése a császárhoz a szentgotthárdi győzelemről.*³⁾ Paria Literarum ad Suam Majestatem Suæ excellentiæ generalis, locumtenentis Comitiss Mont de Cucoli ex castris ad Gothardum positis hora octava vespertina prima Augusti 1664.

¹⁾ Így lón; erős természete mind e súlyos sebeket legyőzvé, kigyógyult, és vitték őt Konstantinápolyba a Jediculéba.

²⁾ A mai 9-ik számú, most gr. Nádasdy, akkor gr. Czobor, gr. Pálffy, gr. Kollonics, br. Ebergényi huszárezred.

³⁾ Montecuccoli jelentései, melyeket a szentgotthárdi csata alkalmából a császárhoz intézett, a német és osztrák forrásokban szó szerint és

Hiscæ vestræ Majestati Sacræ in celeritate humilime Significare debui hostem tota vi unam quantitatem Armadæ imperii invasisse, fluvium Rabam vi transivisse: eoque ultra decem millibus suorum tam pedestrium quam equestrium superato, totus denique ipsius exercitus ad aliquem locum, ubi fluvius ultra decem passus latitudinis non habebat, sicuti etiam aliis locis cum universo equitatu nos invasit adéo ut tota armada in pugnam se converterit, qui conflictus ab hora nona matutinu usque ad quætam pomevidianum duravit, ex utraque parte plurimi magni officiales et gregarii cæsi et sauciati et interabos ex nostra parte Comes a Nassau, et capitaneus, quem vestra Maiestas mihi subdidit Comes Scilicet a Trautmanndorff. Item Generalis Artigleriæ præfectus Armadæ Imperii, multique gallorum et aliorum militum unitorum periere.

Pugna valde erat dura, fortuna mox ex parte hostium, mox ex nostra se monstrante, tandem Deo sint laudes, campum obtinuimus, hostemque ultra sex millium optimorum Janiczarorum et Albenensium interfecimus, hostemque transfluvium denuo fugavimus, tormentoque ibidem relinquere cœgimus, quæ postea a nostratibus fluvium transeuntibus inclavata et partim fluvio pretereunti demersa sunt. Cum etiam ipsorum equitatus, qui per mediam horam in superiori et inferiori parte transibant. sunt cœli, multaque hostium capita asportata, de quibus omnibus Vestram Maiestatem quam primum pluribus particularitatibus quam humillime certibrem reddam, hac vice me refero ad relationem exhibitoris harum Colonelli Machevro? oretenus faciendum vestræque Maiestatis clementiæ ac gratiæ me comendans maneo.

(Egyszerű másolatban a Teleki-levéltárban 763. sz.)

Gróf Montecucoli generális levele ó Felségéhez a szentgothárdi táborból 1664. aug. 1. esti 8 órakor. Másolatban.

Levelem által jelentenem kell legalázatosabban Felségednek, hogy az ellenség egész erővel megtámadta a birodalom hadseregének egy részét, a Rába folyón erővel ájtött s előbb több mint tízezerből álló gyalogsága és lovassága, végre egész serege egy helyen, hol a víz nem volt szélesebb tiz lépésnél, valamint más helyeken is összes lovasságával oly mértékben támadott meg minket, hogy az egész hadsereg harcza be vegyült. Az ütközet reggeli kilencz órától délutáni négy óráig tartott. Mindkét részről igen sok főtiszt és közember vágatott le és sebesített meg; részünkről

több helyen megvannak; az itt közölt jelentés csak az olasz eredetiből készített *kivonat*, melyet mindazonáltal közölni azért tartottuk érdemesnek, mert *magyar* levéltárból származik. Szerk.

a többek között a Nassau gróf és azon százados kit Felsőged alám rendelt, tudniillik Trautmannsdorff gróf, továbbá a birodalmi hadsereg tüzérségének főparancsnoka és a francziák s más egyesült katonák közül is sokan veszték el.

Az ütközet igen kemény volt, a szerencse majd az ellenség részén, majd a mi részünkön mutatkozott. Végre — dicsőség istennek — a csatamezőt megtartottuk, az ellenség közül janicsárok, albánok stb. hatezernél többet megöltünk, az ellenséget a folyamon ismét átűztük és ágyúik elhagyására kényszerítettük s azokat a miéink a vízen átmenvén, beszegették s részint a folyóba süllyesztették. Sőt még azon lovas csapatok is levágattak, melyek időközben feljebb vagy alább a folyón átkeltek; a sok ellenség eltakarított. Mindezekről Felsőgedet minél előbb több részletezéssel fogom tudósítani, ez alkalommal levelem kézbesítőjének Machevro (?) ezredesnek szóval teendő elbeszélése mellett teszem jelentésemet, Felsőged kegyelmességébe magamat ajánlva maradok.

Koncz József.

*Az áldosdi ütközet 1604 október 15-én.*¹⁾ Básta György grófnak az Esztergom és Komárom körül összegyűjtött császári hadsereg fővezérévé történt kinevezése folytán, 1604 szeptember 16-án a felső-magyarországi parancsnokság — Kassával mint székhelylyel — gróf Belgioso József tábornokra ruháztatott át; feladata — mint ismeretes — az volt, hogy a protestans ellenzékét, mindenek fölött pedig annak vezérét, Bocskay Istvánt megtörje.

E czélből hadat gyűjtött, s *szeptember 8-án* vallon harczoisaival, továbbá Kotkovitz Melchior 300 főnyi válogatott sziléziai lovasságával, László Péter 300 huszárával és még egyéb vegyes 1000 lovasnyi néppel a *rakamazi*, Tokaj melletti, táborba vonult.

Innen kezdte meg Belgioso a Bocskay-birtokok bevonását és megszállását csapatai által.

A táborból azt híresztelték, hogy «Bocskay gazemberré lett, miután Nagyvárad körül fekvő birtokait, várait a törököknek átadni van szándéka és e czélből egyik hívét már oda el is küldötte».

Belgioso ez ürügy alatt, s fölbátorítva néhány e hóban lefolyt szerencsés harc eredménye által, elhatározta, hogy Bocskayt fölkeresi és megfenyíti.

E czélből seregével, melyhez még Lippay Balás, Ábrahám Ferencz,

¹⁾ Egykorú, a cs. és kir. hadi levéltár kézirat-gyűjteményében levő levelek után.

Vannutý Mihály és Zina Mátyás nemesek, kik szintén Felső-Magyarországban és a Tisza mentén voltak birtokosok, trabantokkal, hajdúkkal és pandurokkal csatlakoztak, Nagyvárad, és azután Diószeg felé nyomult.

Nagyváradra beérkezve, még Pecz János ezredes muskétásai is, hat zászlóval,¹⁾ kik a város körletében szállásoltattak be, továbbá még néhány sziléziai lovas, kiket azonban Schreckenhaus János betegség folytán nem vezethetett, és Dampierre gróf szabad hajdúi csatlakoztak.

Néhány nap lefolyása után, október 15-én az egész hadtest lövegekkel és löszerekkel ellátva, Diószegnél volt összegyűjtve.

Bocskay 3000, mások szerint 9000 emberrel Álmosdot tartotta megszállva.

Két óra reggel volt, midőn észrevétetett, hogy Dampierre szabad hajdúi, kik a Bocskayéval már szemben álltak, azoktól barátságosan fogadtattak.

Alig hasadt a hajnal, és alig kezdődött volt meg a harc, midőn a sziléziai lovasok megtámadtattak és körülvétettek. Háromszor sikerült keresztülvágni magukat, mialatt a német muskétások jól táplált tüzzel támogatták őket.

Heves, makacs küzdelem folyt mindenfelé, Pecz helyettese, egy alezredes, szekérvárban védte magát hősieesen, míg végre egy hajdú által saját pallosával átszúrattott.

Végre a tűzéréség és a muskétások löszere kifogyott és az újonczok, kik közül sokan elesetek, elhagyták lövegeiket és a közel erdőben kerestek menedéket. Ide menekült még mintegy 200 ember.

Az ütközet további folyamán Bocskay hívei tudtul adták, hogy készek tárgyalásokba bocsátkozni és a császáriakat bántódás nélkül elvonulni engedni, ha azok fegyvereiket leteszik. Erre azonban a császáriak nem levén hajlandók, a harc tovább folyt. Ekkor történt ama hallatlan eset, hogy a hajdúk lőporszaruiikat kiürítve, az így szétszórt lőport meggyűjtötták és evvel a császári harcosok közt roppant károkat okoztak.

A császáriak vesztesége oly nagy volt, hogy a sziléziai lovasokból csak 40, a hat zászlóalj muskétásból alig 30 és a kassai lövészekből csak két ember menekült meg. A sziléziai lovasság és Pecz ezrede összes kapitányai és tisztjei is mind oda veszttek.

A harc végre mégis egyezséggel végződött, a mennyiben a császáriak Bocskaytól szabad elvonulást nyertek.

¹⁾ És pedig Berkely, Böttinger, Marco, Antonio Rosso és Zachariás zászlói. Az osztályok már aug. végére ide rendeltettek, miután a vár ostromától tartottak.

Az egykorú jelentések és iratok, melyek ez ütközet felől szólnak, mind elítélik Belgiosot: «E vállalatot oly csekély számú és megbízhatlan csapattal, mint a szabad hajdúk, kikről köztudomású vala, hogy a rossz fizetés miatt mindig lázongtak, megindítani nem volt esélyes, és ezért a felelősséget a császári vezér soha sem háríthatja el magáról, valamint azért sem, hogy annyi becsületes, derék, tekintélyes katonát szolgáltatott ki így a halálnak».

László Péter ezredes megsebesült. Pecz ezredes, ki a szabad elvonulás megadása után kocsin hazafelé utazott, a hajdúk által megtámadtatott, védelem közben megsebesült, fogságba esett s Debreczenbe vitetvén, ott orvosi kezelés alá adatott.

Lippai Balás ezredes is elfogatott, de Bocskay által kegyelmesen fogadtatván, hozzá átpártolt.

A hajdúk a császáriaktól nagy zsákmányt vettek. Az elfoglalt zászlók Mahomed Szerdárnak Budára küldettek, míg ellenben a hátrahagyott lövegek Bocskay intézkedése folytán nem szállíttattak el, hanem egyelőre a csatatéren őriztettek.

Bocskay azt állítja, a mi talán túlzás is, hogy 6000 embert vágott le ez alkalommal.

Belgioso, ki csak egy év előtt lépett idegen szolgálatból a császári sereghez át, ezen első cselekedete által nem bizonyított hadvezérnek, a mint későbbi működésének egész folyama alatt sem, minek folytán a császáriak 1606-ban szívesen és örömmel látták őt ismét spanyol szolgálatba visszalépni.

G. G.

Katonai beszéd az 1809-ik évi nemesi fölkelés időszakából. Méltóságos Báró Pászthory Menyhárd Ur Mária Theresia Vitéz Lovas Rendjének keresztesse, 's a' fellkelt Magyar Nemes Lovasságnak Ezredes Kapitánnya eő Nagysága, következő kinyilatkoztatással vészi által a' T. N. Somogy Vármegye Vitézeit midön azokat a' most folyó esztendőbeli Majus holnapnak 6-dik napján T. N. Nemzetes, és Vitéz Zala Lövői Csapodi Gábor első All-Ispány Ur egy arra készített fontos Beszéd után Koposváron kormányra alá eresztené.

Tekéntetes Vice-Ispány Ur! Nemes Vitéz Társaim!!

Hazánknak mostani Veszedelmében, nints kedvesebb, nints szentesebb dolog előttem. mint ezen Kötelességem, mellyet e' szempillantástól-fogva kezdek, és mellytől engem' tsak a' Halál szakaszthat-el.

Régi Vitéz Vérből származott Nemeseket, kiknek szíveikbenn lüngol a' Haza' szeretete, megyénk' iffjúságának virágát vezérlem a' Ditsőségnek mezejére.

A' közakarat választott éngem' arra. A' közreménység sokat vár tőlem; annak könnyen megfelelek, illy jeles vitéz Társsainnak erejével.

Atyai szívvel fogadlak, 's veszlek-által benneteket szerelmes Barátim! fáradhatatlan gonddal fogok munkálódni, a' ti betsületekre, és Boldogságtokra,

Fő-gondom léssz a' ti megtartástok. Legkevesebb véretek sem fog folyni, szükségtelenül, Tulajdon minden véretem kész vagyok kiontani, — tinéktek tsak egy tsepp-véretek' megváltására.

Hanem! a' hol külömbenn nem lehet, vissza-tekéntünk Hazánkra, és minden kímélés nélkül, azoknak közéjükbe rohanunk, kik annak eltörlésére törekednek.

Valamint pedig azokhoz atyai szeretettel viseltetni fogok, kik kötelességeiket híven tellyesítik; úgy viszont üldözni fogom azokat, kik arról megfelejtkéznenek, hogy ők nemesek, és vitézcek.

Engedelmeskednetek kell most énnekem, és ezen Tiszt-Uraknak, kiket itten néktek elő-mutatok; kiket magatok közöttül választottatok, és kik mindnyájan jeles, tanúltt férjfiak lévén, méltók a' ti bizodalmatokra. A' szoross engedelmesség lelke a' hadi szolgálatnak. Boldogtalan leszen az, ki ezt legkissebbe-is megsérténé!

De! ezt nem várhatni Hazánk' nemes védelmezőitől, és így! tellyes meglelégedéssel kérem neveitekbenn, ezen nemes Megyénk' érdemes Vice-Ispánnját, hogy jelentse-meg a' többi Tekéntetes Karoknak, és Rendeknek: hogy mind azokat tellyesíteni fogjuk, mellyeket a' *Haza*, a' *Magyar Constitutio*, és önnön magok töllünk meg várnak.

Őket a' Törvény az itthonn maradásra parantsolta. Itthon-is kell nékiek most még maradniok, az Ország' kormányozására; de ők is mindnyájan eljönnek fegyvereikkel a' mi segedelmünkre, ha elegendők nem lennének a' dühös, telhetetlen ragadozó Ellenségnek megrontására; a' ki most bennünket az elmenetelre kényszerít.

Nékiek ajánlyuk tehát mindenünket, a' mellyektől megválnunk kellett; nékiek ajánlyuk Hazánk' belső Bátorságát; mi a' külsőre vígyázunk.

Az ő, és a' mi nagy nevünknek régi ditsőségét alább szállani soha nem engedgyük. Ezen Zászlót, mellyet általvettem, semmi gyalázat nem fogja mocskosítani. Azt! vagy ditsőségesen vissza-hozzuk szabad Hazánkba; vagy azzal együtt, eltemettetünk!

A Brenta-sziget megvédelmezése Fontanivánál 1796 november 6-án. Midőn Alvinczi 1796 november elején Mantuát föl-

mentendő Vicenza irányában előnyomúlt, Bonaparte először a Brenta vonalán támadta meg.

Az osztrák fővezér már november 4-én ért a Brenta folyóhoz, de az Etsch-völgyi oszlop működésének eredményét bevárni akarván, egyelőre megállapodott. A Cittadella-vicenzai főútvonalon, a Brenta-hídat fődözendő, *Liptay* tábornok dandára állott, még pedig egy szigeten, melyet a Brenta régi ága képez, s melyen át hajóhíd vezetett.

A *Liptay*-dandár két Splényi-ezredbeli magyar zászlóaljából, két határőr-zászlóaljából, az Erdődy és Wurmser huszárok egy-egy századából állott.

Az előőrsöket, melyek *Carmignanonál* és *Ospitalenál* a Splényi-zászlóaljak által láttattak el, Masséna hadosztálya már november 5-én megtámadta, de a támadás nem sikerült; a francziák azonban nem nyugodtak s erősítést nyerve, d. u. négy óraker újabb támadást intéztek. A magyar zászlóaljak szintén támogatást reméltek, de egyelőre csak a két huszárszázad érkezett be, melyek a második támadás alkalmával a francziák mindkét oldala ellen rohamot intézván, az ellenséget másodsor is visszaverni segítették; a hat óraker este intézett harmadik rohamnál azonban a francziák oly nagy túlerőt fejtettek ki, hogy a derék Splényi-zászlóaljak a szigetre visszavonulni kényszerültek. Veszteségük 28 ember és 21 ló volt.

November 6-án reggel Provera altábornagy a Brenta régi ágáról a hajóhidat fölszedette.

Midőn tehát a francziák általános támadása bekövetkezett, a túlszárparton meghagyott s mintegy két századból álló előőrsök magukra voltak hagyva. Közel egy óráig tartották ott magukat a vitéz Splényiek, midőn végre társaik kérelmére *Liptay* megengedte, hogy még két század — a Brenta-ágon átgázolva — segítségükre menjen; ámde e támogatás későn érkezett, s a két század a túlerő által visszanyomott előőrsökkel egyetemben a Brentán másodsor is átgázolva a szigetre visszatérni volt kénytelen.

Most az egész *Liptay*-dandár a szigeten volt együtt, s bár a francziák tüzétől nagy veszteségeket szenvedett, állását a Brenta-ág mögött szívósan védte s az ellenséget át nem bocsátotta.

A tétlen veszteglés a heves tűzben alig lévén kiállható, *Liptay* most a másik Splényi-zászlóaljat küldte a Brentán át; több mint 40 ember esett el csak az átgázolás alatt, de a Splényiek nem tágtítottak s szerencsésen átjutva, az ellenséget szuronyrohamukkal nemcsak visszaverték, de sőt még egy ágyújokat is elvették.

Ámde ekkor a francziák túlerőt fejtettek ki; a gyalogságot nagy

szánú lovasság is támogatta s így a zászlóalj — melynek lőszere az átgalozás alatt részben megromlott — ismét a szigetre szorítottatott vissza.

De a Brenta-ágon az ellenség nem juthatott át; reggel hét óritól esti hat óráig tíz rohamot intézett Masséna a sziget ellen, de mindannyi visszaveretett.

Ez egész idő alatt a Liptay-dandár majd egyedül harczolt, mert némi támogatást csak a harcz utolsó óráiban nyert. Liptay, bár lovát alóla kilőtték s maga is megsebesült, a Provera által ajánlott fölváltást nem fogadta el, hanem mindvégig hősiezen kitartott.

Kiváltképen kitüntek a Splényi-zászlóaljok, melyek e harczban egy törzstisztet, nyolcz főtisztet és 657 főnyi legénységet vesztek.

A Liptay-dandár egész vesztesége 21 tisztból és 1167 fő legénység-ből állott.

Öltözetre vonatkozó parancsok a XVIII. század-ból. Az öltözet a császári hadseregnél a múlt század vége felé, kivált Lacy tábornagy fölügyelősége idejében, kiváló gond tárgya volt és az 1768—70-ben fönnállott gyakorló táborok szemléi alkalmával tapasztalt hiányok rendeletekben és parancsokban felsorolhatván, megláthatjuk azokból, hogy a «divat» már akkor is mily nagy szerepet játszott.

E rendeletekből néhányat a következőkben ismertetünk:

«A tisztek kalapjai az ezredek nagyobb részénél nagy fáradtsággal és oly csodálatos módon vannak alakítva, s oly művésziiesen folgyűrve, hogy csupán a nemezről, melyből készítve vannak, ismerhető föl, hogy tulajdonkép kalapok lennének.

Úgy látszik, hogy a törzstiszt urak nagy aggodalommal szorgoskodnak azon, hogy valami mesterségeset találjanak ki. A kalapnak mégis csak kalapnak kell lenni. Alakja követeli, hogy karimája magasabb legyen, mint a fejrész, s a kalapot akkor szokás jó formájú kalapnak nevezni, ha karimájának eleje csak egy kissé van hátrább vonva, mint oldalai. A mi nagyságát illeti, ne legyen az se túl nagy, se túl kicsiny. A középút követeése minden dologban a legokosabb.»

E rendeletet az ezredparancsnok a következőkkel egészíti ki:

«A drága díszkalapok kímélése végett a tiszt uraknak megengedtetik, hogy szolgálaton kívül egyszerű sima kalapokat hordozhassanak.

Az oldalhajak egy fürtben, a czopfok természetes (?) hosszúságban és vastagságban viselendők.

A tiszt urak szolgálatban és azon kívül fekete, lőszórból készült és keskeny fehér szegélylyel ellátott nyakravalókat tartoznak hordani; ha

valakinek torokbaj miatt selyem vagy más kendőcskét kellene viselni, ez az őrnagy úrnak mindig bejelentendő.

A tiszt urak sem szolgálatban, sem szolgálaton kívül nem viselhetnek mást, mint az egyenruhát; az úgynevezett por- vagy felső kabátok azonban továbbra is hordhatók, még pedig vagy az egyenruha fölött vagy egyenruha nélkül is, s alatta tetszés szerint piros vagy fehér mellény viselhető. Az egyenruha kímélése végett a tiszt uraknak azt is megengedem, hogy a táborozás idején kívül s oly helyeken, *hol a találkozás tábornokokkal nem valószínű*, minden ezredbeli szolgálatot e sűrű kabátokban végezhesse.

Minden díszelgésnél fehér posztónadrág, más szolgálatokban fehér bőrnadrág öltendő fel. A táborozás után, egész ápril végéig, fekete alsó nadrágok is viselhetők.

Ha a tiszt uraknak bizonyos kivonulásoknál csizmák viselése megengedtetik, ezeknek fényeseknek kell lenni; e mellett szükséges, hogy a lábikrát eltakarják, tehát a szár majd egészen a térdig érjen, s három újjnyi — hátúl ki nem vágott — karimával bírjon.»

Egy későbbi rendelet ezeket mondja:

«Tapasztaltatott, hogy a legénység hajdísze nem egyforma s némely ezredeknél mesterkélty; itt nem a külön izlés vagy hajművészet mérvadó, hanem a szabály, mely szerint a haj egyszerűen (!) és természetesen (!!)

egy vagy két egymás alá illesztett fűrtben álljon. Az öltözködésre nézve a földolgozók egyike, s erre nézni kell, hogy az őv az ing szegése fölött legyen.

Az altisztek pálczái a baloldalon lógjanak s a kabát ne csak három gombbal, de egészen begombolva legyen.

Észleltetett, hogy a katonák feleségei férjeik köpenyét viszik s ebben gyermekeiket begöngyölve hordozzák. Miután ez a köpenyek kímélésének elvével homlokegyenest ellenkezik, az említett rendetlenség azonnal megszüntetendő.

Vannak ezredék, melyeknél a legénység bajuszát leborotválja és többé meg nem növeszti; ez megszüntetendő; a kinek kora szerint bajusza van, az hagyja meg.»

Erre az ezredparancsnok a következő kiegészítő parancsot adja:

«A bajuszok természetesen meghagyandók; de az orr alatt és a felső ajkon annyi leborotválendő, hogy a legény az evésben és tubákolásban (!) gátolva ne legyen. A kiknek bajusza gyöngye növesű, azokat a századparancsnokok télen át többször borotváltassák; de ápril elejétől kezdve a bajusz meghagyandó és a századparancsnok engedélye nélkül való

borotválkozás általában és bármely időben a legszigorúbb büntetés terhe alatt tilos.»

HADTÖRTÉNETI IRODALOM.

I. ISMERTETÉSEK.

Mária Terézia. Írta *Marczali Henrik*. A Magyar Történeti Életrajzok folyamán közrebocsátja a Magyar Történelmi Társulat.

A Magyar Történelmi Társulat nagyszabású vállalata lelkes buzgósággal működik egyrészt azon, hogy történelmünk kimagasló alakjait kitünően megírt és nagy külső díszszel kiadott életrajzokban megörökítse, másrészt pedig, hogy a magyar történelem iránt a fogékonyságot, az érdeklődést minél szélesebb körben terjessze. Már most is egész könyvtárt képez e gyűjtemény, mely évről-évre szebbnél szebb munkákkal gyarapodik.

Mária Terézia, a nagy királynő életrajza, a legutolsó munka, mely a nemrég megjelent 4-ik füzettel befejezést nyert. Az életrajzot *Marczali Henrik*, e korszak kiváló ismerője nagy gondnal, sőt mondhatjuk, szeretettel, írta meg, s ez az oka, hogy munkája nemcsak érdekes és tanulságos, de élvezetes olvasmányt is nyújt.

Az életrajz 10 fejezetre osztva tárgyalja *Mária Terézia* gyermekkorát és nevelését, házasságát, trónralépését és az örökösödés ügyét, az örökösödési háborút, a magyarországi ügyeket, az insurrectiót, a kormányrendszert, s azután *Mária Terézia* családi életét, udvarát s végül a munkát *Mária Teréziának*, mint uralkodónak, jellemzésével zárja le.

Marczali e fejezetekben kiváló gondnal dolgozta ki mindazt, a mi a politikára, a kormányrendszerre vonatkozik, érdekesen ecseteli a királynő családi és magánviszonyait, s fölötte vonzó a kép, melyet a királynőről, mint uralkodóról, nyújt.

Ellenben szembetűnő mostohán bánik el a hadi eseményekkel és a hadügyvel egyáltalában. A hadi események közül csupán a bajor örökösödési és az első sziléziai háború vannak egész futólagosan s csak annyiban érintve, a mennyiben a magyar insurrectio alkalmazása tekintetében azokat fölemlíteni okvetlen szükséges volt. *Mária Teréziának* II. Frigyes-sel való óriási küzdelme azonban jóformán még csak megemlítve sincs.

Mária Teréziának a hadügyekre gyakorolt nagy befolyása szintén csak az utolsó fejezet néhány sorában van röviden méltatva, míg a hadügy átalakulásának és fejlődésének története, melyre pedig a királynő szintén nagy befolyással volt, teljesen hiányzik.

Mária Terézia uralkodása a hadtörténelemnek általában s különösen a hadművészet történelmének egyik legkiválóbb, legfontosabb korszaka; ennek méltatása, még pedig beható méltatása, a korra nézve, melyben a királynő élt és uralkodott, mellőzhetetlen, s a ki Mária Terézia életrajzát megírja, annak erre kiváló súlyt kell fektetni, mert különben műve a nagy, a világtörténelemre átalakító hatással bíró időszakról teljes és hű képet nem nyújthat.

Az egyetlen fejezet, mely hadtörténelmi szempontból némileg érdekes, az insurrectiót tárgyaló VI. fejezet; ennél fölhasznál a szerző néhány katonai forrásmunkát is, egyébiránt azonban a katonai kútfőket nem ismeri s bizonyára ebben, valamint a hadügyekben való járatlanságban keresendő az ok, hogy az életrajz hadügyi tekintetben oly hézagossá maradt.

E hiánytól eltekintve, az életrajz érdemes és becses munka, mely a korábbi jeles munkák közt a szép gyűjteményben méltán foglal helyet.

A felső-magyarországi városok életéről a XV—XVII. században. Írta dr. Demko Kálmán.

Demko Kálmán ez érdekes könyve még a múlt év folyamán jelent meg, de ismertetését eddig hozni nem volt módunkban; most e mulasztást pótoljuk.

A könyv művelődés-történeti jellegű s Trefort eszméje nyomán arra törekszik, miszerint bemutassa, hogy «a régi városi polgárság miképp élt, élvezett, szenvedett, szeretett és gondolkozott».

E föladatot Demko szép sikerrel oldotta meg s midőn a városok életét régi hiteles okiratok, törvények és egyéb források alapján leírja, mintegy elvonulni látjuk magunk előtt a felső-magyarországi, nagyobbára német eredetű, s így germán hagyományok után indult városi polgárság történetét; a nemzetiségi és rangviszonyok befolyását, a városi intézményeket, az erkölcsi életet, az erényeket, melyek díszítették, a bűnöket, melyeket elkövettek és a büntetéseket, melyeket — néha középkori szigorú törvények vagy szokások alapján — elszenvedtek; látjuk a családi életet, a háztartást, a nyilvános élet, a mulatságok és ünnepélyek lefolyását stb.

Különös érdekekkel bír reánk nézve a VII. fejezet, mely a városok hadi fontosságáról, az ágyúöntésről, a fegyverzetről, a lövészegyesületekről, a városi zsoldosokról és a polgári őrségek szervezetéről szól. A városok régente nagy önállósággal bírván, hadi ügyekben hozott elhatározásai néha nagy horderejűek voltak s nem ritkán országos ügyek elintézésére, hadjáratok lefolyására fontos volt a magatartás, a mit követtek, az erő, melylyel ellentáltak, vagy az eseményekre egyébként befolytak.

Demko előadása a könyvben mindvégig érdekes és vonzó.

A Máriássy-zászlóalj 1848—49-ben. Írta Hegyessi Márton.

Egy kicsike füzetet kaptunk a napokban, mely a fentebbi címet viseli; 25 16-odrés oldal az egész és mégis fontos; fontos pedig azért, mert egy mulasztást pótol.

A cs. és kir. ezredek eddig megjelent történeteiben az 1848—49-iki események egyszerűen elhallgattattak akkor, ha az illető ezred, vagy annak valamely része a függetlenségi harczban a magyarok oldalán vett részt. Ez korábban többféle okokból mindenesetre tapintatos és könnyen érthető volt, de most már ideje volna, hogy e hézagok kitöltessenek.

A József főherczeg nevét viselő 37. gyalogezred 150 éves jubileuma alkalmából szintén ezredtörténetet adott ki, a szokásos hézaggal. Hegyessi e hézagot tölti ki, előadván, hiteles adatok alapján, a gyönyörű szerepet, melyet ez ezred 3-ik zászlóalja a függetlenségi harcz alatt játszott.

II. A MAGYAR HADTÖRTÉNETI IRODALOM REPERTORIUMA.

TIZENHARMADIK KÖZLEMÉNY.

IV. BÉLA. 1235—1270.

Szegédművek: Szalay II. 34. Horváth II. 12. Sayous I. 170. Fessler I. 306. Kerékgyártó I. 146. Kronos II. 93. Huber I. 444. s. k. I. Meynert 51—52. I. Szegedi I. Vita Belæ IV. regis Hungariæ.

Tatárjárás. a) *Kútjók.* *Rogierius*, Carmen miserabile super destructione regni Hungariæ temporibus Belæ IV. per Tataros facta. Legjobb kiad. Mátyás Flóriánál, a «Fontes domesticæ Hist. Hungariæ»

IV. kötetében. Magyarra fordította Szabó Károly («A magy. történ. forrásai» II. köt.) és újabban Abday Asztrik (a kőszegi gymnasium értesítőjében, 1886). Rogerius személyiségére és művének hitelességére vonatkozólag l. az ismeretes irodalmat (Flegler-Szinnyi, Marczali, stb.); itt csak arra utalok, hogy mind Teutsch, mind Mátyás Florián megingatták ama nézetet, hogy Rogerius nagyváradi kanonok lett volna. — Másod sorban *Spalatói Tamás* említendő, ki a horvát-dalmát eseményekről közöl önálló híreket (Schwandtner III.).

Újabban néhány ismeretlen kútfő került napfényre. Ezek: «Ein Fragment über die Tataren». Közlé *Wattenbach* az Archiv für österr. Geschichte 42. kötetében (1870. 519. l.). Hasonlót ugyancsak *Wattenbach* a Forschungen zur deutschen Geschichte 12. kötetében adott ki (645. old.).

Egy, valamelyik német zárdából Párisba került kódexben *Pertz* egy egykorú rövid leírást talált, mely az erdélyi eseményekre vet világot és a Sajó melletti csata napját (Rogerius-szal ellentétben) april 11-ére helyezi. E jelentést (levél?) a Monum. Germaniæ 24-ik kötetének 65. lapján kiadta *Wattenbach*, mint az Annales Frisacenses pótlékát. *Marczali* e rövid jelentést a Századokban (1880. 443. l.) magyar fordításban közölte, hasonlóan *Mika Sándor* följegyzése nyomán *Szilágyi Sándor* (Századok 1882. 431. l.), az előbbtől némileg eltérően. Ugyanezen jelentés egyébiránt megelőzőleg már az erdélyi Korrespondenz-Blatt 1878. évi kötetében is látott napvilágot, *Gooss* észrevételeivel együtt.

Egy «Planctus destructionis regni Hungariæ per Tartaros» című költemény Boroszlóbból került elő; ezt *Marczali* közölte a Történelmi Tárbán (1878, 369. l.), Lehet, hogy egy magyar szerzetes műve.

Ulanowski Boleslav, Über einige kleinere Quellen zur Gesch. d. ersten Tataren-Einfalls in Böhmen. Polen, Ungarn. (A krakkói akad. értekezései között. 17. kötet. — Jobb kiadás: Archiv f. österr. Gesch. 42. köt.) Közlé *Wattenbach*.

- b) *Általános irodalom a mongolokról.* A perzsa nyelven írt főmű, Wassaf ol Hafret tollából, nincsen ugyan lefordítva, de azért Hammer-Purgstall felhasználhatta azt. Plan Carpin, Rubriquis, Marco Polo jelentései. — *Schott*, Aelteste Gesch. d. Mongolen. (1846.) *D'Ohsson*, Hist. des mongols etc. 5 köt. 1834. s. k.). *Wolf*, Gesch. d. Mongolen oder Tataren (1872.). *Howorth*, History of the Mongols. (Több köt.) *Raschid eddin*, nagy történelmi művének ama részét, mely Dsingisz khánra vonatkozik, kiadta és lefordította orosz nyelvre

Berezin (a szt.-pétervári archæolg. társulat 1888. évi XV. kötetében).

A mongolokról szóló teljes külföldi irodalmat l. *Jähns*-nél, *Gesch. der Kriegswissenschaft*, cz. művében, a 698—699. és 705. lapon. L. továbbá *Pohler* bibliogr. művét (99 l.).

Értekezések és czikkek. a) *Magyarországról.* *Szalay L.*: A tatárjárás (Vasárnapi Könyvtár. Franklin).

Ugyanaz.: Adalékok az 1241—42-iki tatárjárás történetéhez (Pesti Napló, 1856. 196. sz.).

Rosty: Tatárjárás IV. Béla idején (1856).

Sámi Lajos: A tatárjárás Magyarországon. Egykorú arab, mongol és chinai források szerint (Vasárnapi Ujság, 1876. 42. és 43. sz.).

Kápolnai J. jelentése a muhi csatahelyről; a Századokban, 1878, 85. l.

Székely S.: A mongol invázió 1241-ben (a Ludovika Akad. Közl. 1884. évfolyamában, 64. l.).

Thúry József: Tatár tradíciók Magyarországról (Budap. Hirlap, 1887. 215. sz.).

Jankó János: A magyarországi tatárjárás leírása khinai évkönyvekben (Századok, 1890. 44. l.).

Bálint Gábor: A magyarországi tatárjárás emlékei a mongolok között (Székely Nemzet, 1890, decz. 24-iki szám. Kivonatot közölt a Nemzet decz. 28-iki számában).

Hradszky József: A mongolok betörése Magyarországra (Kárpát-egyesület II. évkönyvében).

Fabó András: Forgács Tamás, IV. Béla megmentője a Sajónál. (Kézirat. A m. n. Muzeumban. 4° 680. sz. a.)

V. ö. *Kápolnai István*: Esztergom hadi története (Ludov. Akad. Közl. X. 1883. 887. l.).

Salamon F.: Budapest története. II. köt. 126. l. (Tatárjárás előtt és után.) Továbbá:

Márki S.: Arad középkori hadi történelme. III. fej. A tatárjárás. IV. fejezet. Aradmegye várai 1242—1526. Mindkét értekezés e folyóiratban jelent meg. 1890. 320. és 479. lapján.

Takács Sándor: Komárom IV. Béla alatt (1885).

Ide szólnak továbbá a *künokról* idézett művek, első sorban *Gyárfás István* nagy műve (II. köt. 5. fej.).

Apróbb magyar czikkek: Szinnyei Repertoriumában. I. 35. és II. 19.

Erdélyre vonatkozólag: *Schuller J. K.*: Die Mongolen in Siebenbürgen (Archiv f. Kenntniss d. Vorgesch. Siebenbürgens. I. 1841. 24. lap.).

Nagy-Szeben és Radna város sorsát illetőleg új adatot tartalmaz a Mon.

Germ. 24. köt. 65. l. található jelentés. V. ö. Korr.-Blatt d. Ver. f. siebg. Landeskunde, 1882. évf. 55. és 81. lapjait (Wattenbach pótlékát).
Kramer: Gesch. d. Deutschen in Nord-Siebenbürgen (a beszterczei gymn. értesítőjében. 1871. Radna).

A magyar hadtörténelmi irodalom repertoriumát összeállította

Dr. Mangold Lajos.

MAGYAR HADI SZABÁLYZATOK GYŰJTEMÉNYE.

Apafy Mihály szebeni edictuma 1686-ból.

Minthogy mindenekben, kiváltképpen a szállott várakban s helyekben is megkívántatik a jó egyesség; militaris disciplina nélkül soha sem meg nem maradhat, sem semmi dolog jól végbe nem mehet: annak-okaért kívántatik, hogy minden rendek, ez alól megirt edictumokat megtartsák.

1. Valaki illetlenül szitkozódik, toties quoties fogná continuálni: megpálczáztassék; ha pediglen káromkodó szókat, ugymint ördögadta, teremtette és hasonlókat, meghaljon érette.

2. Valaki egymásnak becsületit meg nem adná, az dolognak nivoltjához képest büntetődjék.

3. Valaki egymást fegyverrel, ütéssel, veréssel, fenyegetné, megpálczáztassék keményen, ha haragból vért ontana, fegyvert volna más ellen, váгна vagy löne, meghaljon érette, ha kinek kitől bántódása vagyon, előttejárójának eligazításától várjon.

4. Valaki paráznságban találtatik, szabados személy megpellengé-reztossék, nős ember megöletik, az ki pedig erőszakot téssen, akárki legyen, megöletik érette.

5. Valaki lopásban találtatnék három forinton fellyül, felakasz-tassék; azon alól, ha lop, keményen megpálczáztatván, az ellopott mar-hát is megfizesse, ha elő nem adhatja; az ki pedig kenyeres társát lopná meg, meghaljon érette, hasonlóképpen az, ki gazdáját s gazdája szállóját meglopná, meghaljon érette.

6. Az, ki szállásosztó jele, hire nélkül, erővel foglalna szállást, avagy gazdája derék kárával helyt foglalna, veréssel vagy tömlöczözéssel büntetődjék, derekas erőszaktételeért meghaljon; az ki gazdáját ingyen való gazdálkodásra erőltetné, vagy más ember szállását erővel elfoglalná, hasonlóképpen meghaljon.